

Poslání Michaelovo

Čtvrtá přednáška

Dornach, 28. listopadu 1919

GA 194

Rudolf Steiner

Mystérium na Golgotě jako stěžejní bod zemského vývoje. Jeho příprava pomocí řeckého myšlení jako posledního výběžku starých mysterijních kultur. Středověká scholastika jako pokračování řeckého myšlení a jako prostředek k pochopení mystéria na Golgotě. Přípravná doba pro novou mysterijní kulturu od 15. století. Nutné pronikání rytmické soustavy člověka Kristovými impulsy, aby byla zajištěna rovnováha mezi člověkem nervově- smyslovým, který je pronikán luciferičnem a člověkem výměny látek v němž působí ahrimanství.

Stará mysterijní kultura a michaelský impuls. Věcné proniknutí onoho „Poznej sebe sama“ třemi vrstvami vědomí.

V návaznosti na mnohé, co jsem vykládal v přednáškách minulého týdne, chtěl bych dnes říci něco přípravného, co má být zítra a pozítří dále vybudováno. Půjde o to, abych Vás upamatoval na mnohé jiným způsobem, než jak tomu bylo dosud, na leccos z toho, co budeme potřebovat, abychom dále sledovali již načaté téma. Jestliže si ujasníme, jak probíhá zemský vývoj, můžeme tak učinit, jak víte, nejlépe tím, že události pozorujeme, pořádkem z hlediska těžiště vývoje; neboť tímto uspořádáním se dostane do toho všeho určitá struktura, v níž člověk skrze vývoj lidstva nachází se ve zvláštním vývoji. Tímto těžištěm je, jak víte, mystérium Golgoty, kterým všechen ostatní zemský vývoj dostal teprve svůj smysl, svůj pravý vnitřní obsah.

Jdeme-li zpět ve vývoji západního lidstva, jemuž se dostalo impulsu mystéria Golgoty jako zásahu z Orientu, musíme si říci: asi v 5. století před mystériem Golgoty začíná, a to na základě řecké kultury, určitý druh přípravy pro toto mystérium Golgoty. Můžeme říci: asi čtyři a půl století před mystériem Golgoty je v řeckém myšlení, citění a chtění jistý jednotný rys. A tento jednotný rys se zavádí skrze postavu Sokratovu,

potom pokračuje vlastně v celé řecké kultuře - i v umění je patrný tentýž rys - pokračuje v mocné, vynikající osobnosti Platona a dostává pak, řekl bych, spíš učeně vyhlížející charakter v Aristotelovi.

Z různých mých výkladů víte, že středověk, zejména v době po Augustinovi, usiloval zvláště o to, aby návod, který bylo možno získat na základě Aristotelova myšlení, byl využit k porozumění všemu, co se napojuje na mystérium Golgoty, jeho přípravu a jeho dozvuky. Tím se stalo právě řecké myšlení tak důležitým, i pro křesťanský vývoj Západu až do konce středověku, že řecké myšlení se vlastně použilo k tomu, aby proniklo obsah mystéria Golgoty. Činíme dobře, jestliže si ujasňujeme, co se tu vlastně v těchto posledních stoletích před zásahem mystéria Golgoty v Řecku dělo.

To, co se tu odehrálo v myšlení, cítění a chtění řeckých lidí, to, milí přátelé, je vlastně poslední dozvuk pra-kultury lidstva, která se dnes nijak necení. S našimi dějinnými úvahami nemůžeme ovšem tyto věci vidět v jejich pravém světle, neboť naše dějinné úvahy nesahají zpět až k oněm dobám, kdy mysterijní kultura pronikala v tehdejší civilizované zemi všechno lidské cítění a chtění. Musíme jít zpět již do těch tisíciletí, kam až tato historie již nedosahuje, a to pomocí metod, které naleznete, aspoň v náznacích, v mé knize „Tajná věda“, aby se vidělo, jakého druhu byla tato lidská pra-kultura. Ta měla svůj zdroj ve starých mystériích, v oněch starých mystériích, k nimž byli velkými vedoucími osobnostmi připuštěni ti lidé, kteří byli objektivně shledáni způsobitelnými k bezprostřednímu zasněžení. Takovými zasněžení proudilo opět k ostatním lidem to, co se těmto zasněžením dostalo v těchto mystériích. A v podstatě vzato nelze celou starou kulturu pochopit, nepřihlížíme-li k mateřské půdě mysterijní kultury. U Aeschyla¹⁵ je vidět, když se jen chce, tato mateřská půda mystérií již docela jasně. V Platonově filosofii lze ji také pocítit. Ale to, čeho se lidstvu dostalo skrze mystéria jako božská zjevení, to se historicky ztratilo. To je jen primitivně obsaženo ještě v tom, co bylo historicky prokazatelnou kulturou. Nuže, co se tu vlastně stalo, to lze posoudit nejlépe právě tím, že si ujasníme, co vlastně v dobách po Sokratovi zůstalo v řectví z oně mysterijní kultury, v níž mělo kořeny i řectví. Zůstal určitý druh myšlení, určitý druh představování.

Víte přec, že ve vnějších dějinách se vypráví, jak Sokrates založil dialektiku, jak byl vlastně velkým učitelem myšlení, onoho myšlení, které pak Aristoteles spíš vědecky propracoval. Ale to, co bylo řeckým způsobem myšlení a představování, to je vlastně jen poslední dozvuk mysterijní kultury, neboť mysterijní kultura byla velmi obsažná. Do celkového názoru člověka byly pojaty duchovní skutečnosti, které jsou základními příčinami pro náš světový řád. Obsahy, mocné, velké obsahy poněkud dohasly. Ale způsob myšlení, který vytvořili mysterijní žáci, způsob představování, konfigurace myšlení, to vše zůstalo, a to se vlastně stalo historické, historické především v řeckém myšlení, pak opět ve středověkém myšlení, v myšlení křesťanských teologů, kteří si v podstatě pro svou teologii osvojili toto řecké myšlení, aby na základě myšlenkového školení pomocí forem myšlení, idejí a pojmů, které byly v podstatě pokračováním řeckého myšlení, aby pochopili to, co vplynulo do světa mystériem Golgoty. Co je středověká filosofie, tak zvaná scholastika, to je splynutí

duchovních pravd mystéria Golgoty s řeckým myšlením. Vypracování, myšlenkové propracování mystéria Golgoty, to je zcela uskutečněno - smím-li použít toho triviálního výrazu - pomocí řemeslného nástroje řeckého myšlení, řecké dialektiky. Od ztráty obsahu mystérií, od vzniku toho, co je ohledně starých mystérií pouze formální, pouze myšlenkové, až do mystéria Golgoty uběhlo čtyři a půl století. Můžeme aproximativně říci: čtyři a půl století. Musíme si tedy představit: v předhistorické době se šíří po celé tehdy civilizované zemi mysterijní kultura. Ta se vyvíjí dále takřka tak, že z ní zbývá jen určitý destilát, řecká dialektika, řecké myšlení. Pak přichází mystérium Golgoty. To se na Západě chápe zpočátku pomocí této řecké dialektiky. Kdo se chce zcela vžít do vědy, nesoucí teologii - řekněme - v 10., 11., 12., 13., 14., století, ten musí své myšlení zařadit jinak, než jak je lidstvo dnes zvyklé na základě přírodovědeckého způsobu představování. Ti lidé, kteří dnes obyčejně o scholastice soudí, nemohou o ní soudit po právu, protože ti všichni jsou v podstatě vyškoleni přírodo-vědecky, a scholastika předpokládá jiné myšlenkové školení než přírodo-vědecké.

Dnes, milí přátelé, žijeme v té době, kdy opět uplynulo čtyři a půl století od doby, kdy bylo lidstvo uchváčeno jiným způsobem myšlení, přírodo-vědeckým způsobem myšlení. Začíná to uprostřed 14. století. Tu na Západě začínají lidé myslet tak, jak to nalézáme již do určitého stupně jasně vyvinuté třeba u Galileia nebo Giordana Bruna.¹⁷ To se pak přenáší až do naší doby. Ano, milí přátelé, to je zdánlivě tatáž logika jako řecká, ale přesto je docela, docela jiná. Je to logika, která je pozvolna zjišťována na přírodních pochodech právě tak, jako byla zjišťována řecká logika na tom, co zřeli mysterijní žáci v mystériích.

A nyní si ujasněme rozdíl, který spočívá mezi čtyři a půl stoletím před mystériem Golgoty v Řecku, jež bylo tenkrát skoro jediným civilizovaným světem a mezi čtyři a půl stoletím, kdy bylo lidstvo vychovááno pro přírodo-vědecké školení. Mohu vám to vyložit nejlépe graficky. Myslete si jakýsi horský vrchol lidské duchovní kultury ve velmi starých dobách mysterijní kultury. Tato mysterijní kultura stává se pak v Řecku logikou až k mystériu Golgoty. To pak ve středověku pokračuje ve scholastice. Zde máme tento poslední výhonek, poslední dozvuk staré mysterijní kultury po čtyři a půl století. A nyní od 15. století počíná nový způsob představování. Mohli bychom ho nazvat galilejským. Od tohoto východiska jsme vzdáleni tak, jak dlouhá byla doba, která byla zapotřebí od vzniku tohoto řeckého způsobu myšlení až do mystéria Golgoty. Ale zatím co je toto jakési doznívání, co jsou jakési večerní červánky, máme co dělat s určitou předzvěstí, s něčím, co se musí vývojem dostat nahoru, co musíme přivést na určitou výši. Řecká kultura stála na určitém konci. My stojíme na určitém začátku.

Toto vzájemné postavení jednoho konce a jednoho začátku pochopíme úplně jen tehdy, budeme-li se zabývat duchovně-vědecky vývojem lidstva z jistého hlediska. Vykládal jsem vám již častěji a chci se k tomu opět vrátit, že v přítomné době se pokoušejí lidé ne nadarmo o ono sebepoznání, které poskytuje anthroposoficky orientovaná duchovní věda. Neboť velké množství lidstva stojí před významnou možností budoucnosti. Hleďte, zde je nutno brát vážně skutečnost, že stále dál se

vyvíjející dějiny lidstva jsou neustále se vyvíjejícím se organismem. Jako u jednotlivého organismu nastává pohlavní dospělost, a i později jsou tu epochální přechody, tak jsou i v dějinách lidstva epochální přechody. Proti nauce o opětovných pozemských životech vznášejí dnes lidé stále opět a opět námitku: lidé si na to nevzpomínají, lidé si nevzpomínají na svůj dřívější pozemský život.

Kdo pojímá dějiny vývoje lidstva tak, jak jsem právě naznačil, jako organismus, ten by se neměl divit - přihlíží-li k těmto dějinám vývoje skutečně věčně - že si dnes lidé v obyčejném poznání nevzpomínají na své dřívější pozemské životy. Neboť ptám se vás: na co si vlastně člověk vzpomíná v obyčejném životě? Na to, na co myslel. Na co nemyslel, na to si nevzpomíná. Pomyslete jen, jak mnoho událostí během dne necháváte nepovšimnuto. Nevzpomínáte si na ně, protože jste na ně nemysleli, přesto, že se snad přihodily ve vašem okolí. Můžete si vzpomenout jen na to, na co jste mysleli.

Vývoj lidstva v dřívějších stoletích a tisíciletích nebyl takový, že si lidé skutečně věčně ujasňovali podstatu člověka. Od doby řeckého myšlení existuje jakási snaha po onom „Poznej sebe sama“, ale toto „Poznej sebe sama“ má být splněno teprve skutečným duchovním poznáním. Teprve tím, že lidé využijí život k tomu, aby v myšlenkách pochopili své vlastní jáství - k čemuž lidstvo došlo teprve v naší době - teprve tím bude připraveno vzpomínání pro příští pozemský život. Neboť nejprve se musí přemýšlet o tom, na co si má člověk vzpomenout. Jenom ti, kteří na základě zasvěcení, které nemusí být vždy vyzískáno v mystériích, mohli skutečně nahlížet věčně na vlastní jáství, ti mohou v přítomné době - a takových lidí není tak málo - patřit na své dřívější pozemské životy. Ale věc se má přece tak, že lidé ohledně svého čistě tělesného vývoje prodělávají určitou přeměnu. Tyto věci nelze fyziologicky zevně pozorovat, ale je možno je pozorovat duchovně-vědecky. Lidstvo není dnes takové, jaké bylo ohledně své tělesné konstituce před dvěma tisíciletími a po dvou tisíciletích nebude opět takové. O těchto věcech jsem již častěji mluvil. Lidé žijí vstríc budoucnosti, kdy - jestliže bych se vyjádřil banálně - budou mozky jinak konstruovány, než jak jsou konstruovány po vnější stránce u dnešního člověka. Mozek bude mít možnost vzpomínky na dřívější pozemské životy. Ale ti lidé, kteří se nepostarali předem přemýšlením o vlastním jáství, ti budou pociťovat tuto schopnost, která bude v nich mechanická, jako vnitřní nervozitu - abych použil dnešního výrazu - jako určitý nedostatek. Ale neshledají nic, co jim chybí, protože lidstvo ohledně své schopnosti po tělesné stránce došlo mezitím k tomu, aby nahlíželo zpět na své dřívější pozemské životy, ale jestliže se nepřipravilo pro tento zpětný pohled, nemůže hledět zpět; pak pociťuje tuto schopnost jako určitý nedostatek. Proto spočívá ve správném poznání nynějších sil, proměňujících lidstvo samé, aby anthroposoficky orientovanou duchovní vědou byli lidé přivedeni k sebepoznání. A nyní je možno, a to chci především naznačit, již i dnes poukázat na to, jak bude zvláštním zážitkem, že lidé budou moci počítat s dřívějšími pozemskými životy.

Dnes žijeme ve světovém věku, kdy se vlastně u mála lidí, ale přece již vyskytují ony pocitové nuance, které budou stále častější, těchto pocitových nuancí si lidé ještě valně nevšímají. Chci vám je vylíčit, a to způsobem, jak se budou jednou objevovat.

Lidé se budou rodit do světa a budou si říkat: když žiji společně s druhými lidmi, jsem vědomě nebo nevědomě vychováván pro určité myšlení. Vystupují mi myšlenky. Rodím se do určitého způsobu představování. Ale zároveň se dívám na vnější okolí: mé myšlení, mé představování se dobře neshoduje s vnějším okolním světem. - Tato pocitová nuance existuje již u jednotlivých lidí. Musí myslet v takovém směru, který se jim jeví tak, jakoby vnější příroda říkala něco docela jiného, jakoby od nich žádala něco zcela jiného. Kde se jednou objevili takoví lidé, kteří pociťovali tuto diskrepanci mezi tím, co jsou nuceni myslet a tím, co říká vnější příroda, tu se jim dostalo výsměchu. Hegel je například klasický příklad pro to. Měl určité myšlenky, - ne všechny Hegelovy myšlenky jsou bláhové - vyjádřil určité myšlenky o přírodě a systematicky je uspořádal. 18 Pak přišli šosáci a říkali: ano, to jsou tvoje ideje o přírodě; ale jen pohleď jednou na ten či onen proces v přírodě, ono to tak není. - Tu říká Hegel: tím hůře pro přírodu.

Hleďte, to se jeví přirozeně zcela paradoxně, a přesto spočívá v tomto pociťování subjektivně něco zcela odůvodněného. Je zcela možné, že se člověk na jedné straně nepředpojatě oddává vrozenému myšlení a říká si: příroda musela by se vlastně jinak formovat, kdyby měla skutečně tomuto myšlení odpovídat. Pak se ovšem po nějakém čase přijde na to, aby si člověk zvykl také na to, co se odposlouchává z přírody. Tu si pak většina lidí ani nepovšimne toho, že vlastně potom, když lidstvo dozrálo k tomu, aby pozorovalo to, co se odposlouchá přírodě, že má v podstatě v sobě něco jako dvojitou duši, skutečně něco jako dvě pravdy. Ti lidé, kteří to již správně zpozorovali, mohou tím velmi trpět, protože tím se dostává do duše určitá diskrepance. Ale to, co Vám nyní vykládám, co se dnes vyskytuje sice u mála lidí, ale přece to již existuje, i když to tito lidé často ani nepozorují, to se bude stále víc a více rozmáhat. Lidé si budou stále víc a více říkat: ano, tak jak jsem narozen, nutí mě vlastně má hlava k tomu, abych si o přírodě tvořil určitý obraz, ten však nijak nesouhlasí s přírodou. Potom se vžívám do života a během času si osvojuji i to, co říká příroda. Pak musím najít nějaké východisko.

Tuto rozdvojenost pocitů budou mít zvláště naše duše, když se budou opětovně vracet na Zem. Tu se totiž bude objevovat jistý druh vnitřních myšlenek a zdroj pocitů, které způsobí, že si budeme říkat: ano, pociťuješ, jakým by svět měl být, ale ten není takový, je jiný. - Pak se bude člověk vžívat do tohoto světa, bude poznávat druhý druh zákonitosti a bude muset hledat vyrovnání. Na čem to bude spočívat?

Předpokládejme, že člověk vchází zrozením do fyzického bytí. Přináší si s sebou to, co je v jeho myšlení a pociťování výsledkem jeho dřívějšího pozemského života. Zatím co nebyl spojen s tímto pozemským životem, změnil se skutečně jistým způsobem vnější pozemský život. Pociťuje určitou diskrepanci mezi myšlením, jehož účinky si přináší z dřívějšího pozemského života, které již nesouhlasí s tím, co se s věcmi stalo v době, kdy byl na Zemi nepřítomen. A nyní se pozvolna vžívá do svého nového života a nijak nepřijímá úplně do svého vědomí to, co může odposlouchat svému okolí. Přijímá to jen, řekl bych, jako skrz nějaký závoj. Zpracovává to teprve po smrti, pak to nese opět do příštího života. Člověk se bude stále nacházet v této dvojnosti svého duševního života. Člověk bude stále pozorovat: přinášíš si s sebou

něco, proti čemuž je svět nový, do něhož jako fyzický člověk zrozením vrůstáš. Ale skrze svého fyzického člověka přijímáš nyní v tomto světě něco, co nevniká úplně do tvé duše, co musíš teprve po smrti opět zpracovat.

Aby člověk dnešní doby cítil život tímto způsobem, musel by se vlastně úplně velmi intenzivně vžívat. Neboť jen tím, že se do něčeho takového vžíváme, upozorujeme ty síly, které vlastně naším bytím pulsují, a které člověku jinak zcela unikají. A jsme do nich zapojeni. Ale nepokoušíme-li se proniknout je vědomím, zůstávají v podvědomí a činí nás tím do určitého stupně duševně nemocnými. Toto rozpadnutí bude člověk stále více pozorovat: - rozpadnutí toho, co mu zůstává z předchozího životního běhu a toho, co se v tomto životním běhu připravuje pro příští životní běh. A protože bude člověk tuto dvojnost cítit stále více, bude potřebovat skutečně vnitřní zprostředkování. A bude stále palčivější velká otázka: jak člověk dospěje k tomuto vnitřnímu zprostředkování? Na tuto otázku můžeme nalézt odpověď jedině tím, uvážíme-li toto.

Častěji jsem vám vykládal, že jako lidé jsme v obyčejném životě vlastně úplně bdělými mezi procitnutím a usnutím jen pro svůj život představ, to znamená úplně bdít. Ne zcela bdělými, i když jinak bdíme, jsme ohledně svého citového života. Naše city totiž, i když pro své představy a myšlenky jsme plně bdělými, nemají v našem vědomí žádný jiný existenční stupeň, než jaký mají jinak sny. Kdo může zkoumat v této oblasti, ten ví na základě bezprostředního názoru, že city v našem vědomí nejsou živější; nechává jen představu, kterou city reprezentujeme, jevit se jinak. Ale citový život jako takový vyvstává ze základů vědomí vzhůru tak, že to, co se tu vlní vzhůru, je totožné se sněním. A vůle ve svém vlastním životě znamená pro nás něco, co v nás spí, a to i tehdy, když jinak bdíme; ohledně své vůle spíme. Ve dne se procházíme bděle ve svém životě představ, klameme se, že i ve vůli jsme bdělí, protože máme představy o tom, co naše vůle vykonala. Ale co vůle prožívá, to nevstupuje nahoru do vědomí, nýbrž jenom obrazná představa. Své city prosíváme, své chtění trávíme ve spánku. Ale když si imaginativním poznáním uvědomíme to, o čem jinak ve svých citech sníme, a dovedeme-li to k úplnému, jasnému světovému poznání, pak upozorujeme: nejen v našich představách jsou myšlenky, je moudrost, mohu-li to tak nazvat, nýbrž moudrost je v našich myšlenkách, - můžeme to technicky tak nazvat, i když je to u mnohých lidí nemoudrost - moudrost je v našich myšlenkách, moudrost je však také v našich citech, a moudrost je i v naší vůli. Vzhledem k dnešnímu lidskému bytí můžeme jasně mluvit vlastně jen o tom, co je v našem životě představ. Co žije ve světě citů, o tom má lidstvo všeobecně vzato sotva jiné ideje, než jaké má o životě snů, a přesto je v něm moudrost.

Hleďte, milí přátelé, nejbliže k tomu má ten, kdo vážně použije na vlastní duši ta cvičení, která jsou popsána v mé knize „Jak poznáme vyšší světy?“, je pro něj nejbliže možnost poznat jisté vnitřní duševní vlnění, které probíhá jaksi snivě, pro většinu lidí probíhá jen snivě, nemá již větší pravidelnost, než jakou má obyčejné snění, ale do tohoto vnitřního prožívání je možno poměrně brzy vpravit tolik uspořádanosti, že člověk upozoruje: v tomto vnitřním prožívání nevládne sice tatáž logika, - mnohdy vládne velmi groteskní logika a nejrůznější myšlenkové cáry se sprádají dohromady,

snivě se odehrávají ... mnohdy v nich panuje pozoruhodná logika - ale, že se v nich přece odehrává něco, co potom, jak řečeno, jako první zkušenost, která je ještě velmi primitivní, může poznat ten, kdo i jen trochu použije na vlastní duševní život to, co je popsáno v mé knize „Jak poznáme vyšší světy?“ Když se člověk ponoří do tohoto vlnění bdělých snů, tu se skutečně vynoří nová realita vůči obyčejné realitě vnějšího života. To může člověk poměrně brzo zpozorovat, že se tu vynořuje nová realita. Můžeme také poměrně brzo zpozorovat, že v tom všem je moudrost, ale taková moudrost, kterou není s to pochopit, pro niž se necítí dost zralý, aby ji dostal plně do vědomí. Po každé mu to uklouzne a neví, co to má být. A tak člověk zpozoruje, může alespoň zpozorovat, že moudrost proudí nejen vrchními vrstvami vědomí, které ho proniká v obyčejném denním bdělém životě, nýbrž že pod ním je jiná vrstva jeho vědomí, která se mu jeví nelogickou, protože ji tak nazývá, protože její moudrost nemůže ještě pochopit. Je možno říci: v okamžiku, kdy jsme si plně osvojili *imaginativní poznání*, tu přestávají být tyto bdělé sny tak groteskní, jak se v obyčejném životě jeví; pak se pronikají moudrostí, která jen poukazuje na jiný obsah reality, na jiný svět, než jakým je svět smyslový, který přehlédáme obyčejnou moudrostí.

Hleďte, v obyčejném životě dme se z těchto spodních vrstev vědomí vzhůru do našeho každodenního vědomí jenom svět citů. Ale z jedné ještě hlubší vrstvy, která leží pod ní dme se vzhůru svět vůle, který je však také proniknut moudrostí. S touto moudrostí jsme také spojeni; jenomže tu dostáváme nahoru do svého obyčejného vědomí mnohem obtížněji. Takže můžeme říci: jako lidé jsme vlastně ovládáni třemi vrstvami vědomí. Tou první vrstvou je naše vědomí představ, ve kterém žijeme po všechny dny. Tou druhou je imaginativní vědomí. A tou třetí vrstvou je *inspirativní vědomí*, které však zůstává hodně dole, které sice v nás působí, ale jehož svéráznost v obyčejném životě nepoznáváme. Hleďte, kdyby se naše filosofie dnešní doby tak nezarázala nad různými pojmy, jak to činí - pak by tato dnešní filosofie - neříkám to tomu, kdo s touto filosofií nemá nic společného, ale filosofové měli by dovést něco takového pochopit, ale ti to dnes nečiní - této dnešní filosofii mělo by být velmi nápadné, jak je veliký rozdíl mezi tím, co se zpozoruje jako pravdy čistě na základě vnějšího pozorování přírody a tím, co nacházíme ve vědách, například na základě matematiky a geometrie, s nimiž usilujeme pochopit vnější přírodu.

Určitým právem lze říci: pro pravdy, které si člověk osvojuje vnějším pozorováním - v dějinách filosofie bylo tak často opakováno, že pro filosofa samého mělo by být vlastně zbytečné tyto věci zvlášť ostře rozebírat, - pro to, co se pozoruje zevně, nemůžeme vlastně nikdy mluvit o nějaké jistotě. Kant nebo Hume to zvlášť jasně vyložili, když groteskně dokonce tvrdili: pozorujeme sice, že slunce vychází, ale z toho pozorování nemáme zájem tvrdit, že slunce zítra také vyjde; usuzujeme z toho pouze, že dosud slunce vždy vycházelo a že zítra také vyjde. A tak je tomu s pravdami, které odvozujeme ze zevního pozorování. Ale tak tomu není například s pravdami matematickými. Jestliže jsme jednou pochopili tyto pravdy, pak víme: ty platí i pro veškerou budoucnost. Kdo ví, kdo může z vnitřních základů dokázat, že čtverec nad

přepnou se rovná součtu čtverců nad oběma odvěsnami, ten ví, že nikdy nebude moci někdo nakreslit takový pravoúhlý trojúhelník, pro nějž to neplatí.

S těmito matematickými pravdami je tomu jinak než s těmi pravdami, které známe z vnějšího pozorování; tyto skutečnosti jsou známy, ale člověk není schopen pomocí prostředků dnešního bádání pochopit důvod. Důvod záleží v tom, že matematické pravdy vycházejí z hloubi nitra člověka, že matematická pravda vzniká ve třetím vědomí, zde v dolní vrstvě vědomí, a aniž člověk o tom něco tuší, vystřeluje do jeho vrchního vědomí, kde ji pak člověk vnitřně vidí. Matematické pravdy máme proto, že se sami ve světě chováme matematicky. Chodíme, stojíme, překračujeme linie. Tímto poměrem vůle k vnějšímu světu dostáváme vnitřní názor o matematice. Matematika tu vzniká ve třetím vědomí.

Máme tedy, i když v tomto případě vznik obyčejnému vědomí uniká, máme v podstatě aspoň částečně z tohoto spodního vědomí jasnou představu: zde nám vyvstávají matematické, geometrické představy. Snivou, zmatenou stává se jen prostřední vrstva. Prostřední vrstva má něco snivě zmateného. Zde nahoře, kde je v životě představ denní bdění, tam je nám opět jasno. A pak je v nás jasno to, co působí nahoru z třetí vrstvy vědomí. Co je mezi tím, to dosahuje většina lidí jen jako zmatené bdělé snění. Je velmi významné, když si tuto skutečnost ujasníme. Neboť hleďte, s tímto vědomím byli spojeni zejména Řekové v oněch čtyř a půl stoletích: toto vědomí přijali, přijali to, co jim zůstalo jako zbytek mysteriální kultury. A to je čistě luciferský element. Nedávno jsem Vám to popisoval: je to intelektualistická kultura. V naší hlavě je to velmi jasné. Je proniknuta moudrostí, všeobecně platnou moudrostí. Ale to je luciferský element.

Ale opět to, co je zde dole, co dnešní vědci tak velmi milují, co již Kant tak miloval, když řekl: vědy o přírodě je jen tolik, kolik je v ní matematiky, - to je zde dole čistě ahrimanský element, který tu proniká vzhůru naší bytostí. To je ahrimanský element.

Nestačí, milí přátelé, že o něčem víme, že je to správné. Víme, že ty věci, které svojí hlavou intelektuálně chápeme, jsou správné, ale to je dar luciferského elementu. A víme, že matematika je správná, ale tato mocná správnost matematiky, za ni vděčíme Ahrimanovi, který v nás vězí. A nejméně jistý je element ve středu. Jsou to zdánlivě nelogicky se dmoucí sny. Chci Vám uvést ještě jeden jiný aspekt, abyste celou důležitost této věci pochopili. V podstatě vzato pochází všechno matematické pronikání světa, jak povstalo skrze Galilea, Giordana Bruna, z této hlubší vrstvy vědomí. Čtyři a půl století uběhlo od té doby, než jsme si to osvojili, čtyři a půl století jsme usilovali zavést tento ahrimanský element do svého lidského myšlení. Zatím co do největší jasnosti vědomí vzařoval poslední dozvuk mysteriální kultury v řeckém myšlení, je v naší nejspodnější, nejtemnější vrstvě vědomí teprve východiskem toho, co má dosáhnout svého vrcholu v budoucnosti. To se musí dostat nahoru.

My lidé nacházíme se ve svém duševním životě tak, že tento duševní život je jako vahadlo, které musí hledat rovnováhu, na jedné straně luciferský element, na druhé straně ahrimanský element, - jenže luciferský element je v naší jasné hlavě, že

ahrimanský element je dole v moudrosti, která proniká naši vůli; mezi nimi musíme hledat rovnováhu v něčem, co se nám nejeví být něčím proniknuto.

Jak se dostane moudrost do této střední části člověka? Tak, jak se člověk nachází ve světě, je podle své hlavy držen Luciferem, podle moudrosti látkové výměny a údů je držen Ahrimanem. Ale podle srdce - neboť to, co je tu jako středový stav vědomí vylíčeno (čtete o tom v mé knize „O záhadách duševních“) jako naše intelektualita souvisí s hlavou; do této sféry našeho jsoucna musí pozvolna přijít velký řád, jako se dostal do moudrosti hlavy logikou hlavy, jak se dostává do všeho toho, o čem víme ahrimanským způsobem, matematikou, geometrií, a vůbec tímto zevním racionálním pozorováním přírody. Čím se dostává do této střední části naší bytosti vnitřní logika, vnitřní moudrost, orientační schopnost? *Kristovým impulsem*, tím, co přešlo do pozemské kultury mystériem Golgoty.

Hleďte, existuje určitá duchovně-vědecká anatomie, která nám ukazuje, co je kultura hlavy, která nám ukazuje, co je kultura látkové výměny, která nám ukazuje také, co je onou organizační sférou, která se nachází mezi oběma a co tato sféra potřebuje. Patří k naší lidské podstatě proniknutí *Kristovým impulsem*.

Takže si můžeme říci: myslíme si hypoteticky okamžik, že by se mystérium Golgoty bývalo nedostalo do zemského vývoje, pak by měl člověk také moudrost hlavy. Měl by také to, co vyvstávalo od 15. století. Ale ohledně své středové podstaty byl by prázdný a pustý. Pociťoval by stále víc a více rozpor mezi oběma uvedenými sférami. Nemohl by přivodit stav rovnováhy. Tento stav rovnováhy můžeme přivodit jen tím, že se stále víc a více pronikáme impulsem *Kristovým*, který vyvolává rovnovážný stav mezi tím luciferským a ahrimanským elementem.

Z toho seznáte, že můžeme říci: v těchto předkřesťanských čtyřech a půl stoletích dostalo se člověku jako určité přípravy k mystériu Golgoty zbytek staré mysterijní kultury, který se usadil jako vzpomínka hlavy na tuto starou mysterijní kulturu. A v novější době, ve čtyřech a půl stoletích prošla lidskou bytostí příprava pro nový duchovní směr, pro nový druh mysterijní kultury. Ale aby tato obě mystéria mohla být spojena i v dějinném vývoji lidstva, k tomu bylo nutné, aby se do vývoje lidstva objektivně postavilo mystérium Golgoty. Pozorováno ze zevnějška probíhá vývoj lidstva tak, že mystérium Golgoty je do toho postaveno jako objektivní skutečnost. Vnitřně probíhá vývoj lidstva tak, že lidé dozrávají, dospívají až od 15. století dostávají onen nový zásah, který jsem vám právě charakterizoval jako zásah Ahrimánův, a teprve jeho působením budou lidé pociťovat: potřebují možnost vytvořit most mezi tím jedním a tím druhým.

Tak můžeme chápat trojčlenného člověka. A pochopíme jej ještě přesněji, jestliže k tomu připojíme to, co jsem vám dnes řekl, něco, o čem jsem se již vícekrát zmínil. Starému Řekovi s jeho posledními zbytky ze staré mysterijní kultury nebylo by vůbec možné, - i když se to vyskytlo u některých zruďných jedinců, ale také ne v takové míře jako v naší době, - vůbec by mu nebylo možné být ateistou. Ateismus je v podstatě teprve novější výtvar, alespoň v jeho radikálním utváření. Řek měl skutečně dialektiku, cítil ještě v myšlení, dokonce v bezobsažném myšlení vládu božství.

Víme-li o tom a pak popatříme na výskyt ateismu, na úplné popření všeho božského, pak přijdeme na to, v čem vlastně tento ateismus spočívá. Ateisty jsou - k tomu jsou zapotřebí přirozeně duchovně-vědecké metody, aby se to poznalo - ateisty, milí přátelé, jsou jen ti lidé, u nichž - může to být ve velmi jemné struktuře poměrů, ale je to tak - u nichž není něco v organismu v pořádku. Ateismus je ve skutečnosti choroba.

To je to, co musíme mít nejprve na mysli: ateismus je určitou nemocí. Neboť je-li náš organismus zdravý, nemůže ve svých člancích jinak spolupůsobit, než že pocítujeme svůj původ z božství samého - ex deo nascimur.

To druhé je něco jiného. Člověk může sice božství pocítovat, ale nemůže mít žádnou možnost pocítovat Krista. V tomto ohledu se dnes nedělají příliš jemné rozdíly. Dnes se lidé zcela uspokojují se slovy, i v jiných oblastech. Jestliže totiž zkoumáme vlastní duchovní obsah mnohých západoevropských lidí a neřídíme-li se podle slov - oni říkají, že jsou křesťanský smýšlejší, říkají, že věří ve svobodu vůle atd. - ukazuje se jak celá konfigurace tohoto myšlení odporuje tomu, co tím vyjadřují. Jen v souvislosti kultury si zvykli mluvit o Kristu, o svobodě atd. Ve skutečnosti, milí přátelé, je mezi námi velký počet žijících lidí, kteří nejsou nic víc než Turkové; neboť jejich obsah víry je přesně tentýž fatalistický obsah - i když se tento fatalismus líčí často jako přírodní nutnost - jako je obsah mohamedánů. Mohamedanismus je mnohem rozšířenější, než si myslíme. Jestliže nejdeme právě podle slov, nýbrž podle duchovně-duševního obsahu, pak jsou mnozí křesťané vlastně Turci. A tak se ti lidé nazývají „křesťany“, i když nemohou nalézt přechod mezi Bohem, kterého pocítují a Kristem.

Stačí, abych vám připomenul klasický příklad jednoho moderního teologa, Adolfa Harnacka, který napsal knihu „Podstata křesťanství“. Prosím, zkuste si škrtnout všude ve spisu „Podstata křesťanství“ jméno Kristus a napište pouze jméno Bůh - nezmění se na obsahu této knihy nic. Neexistuje vůbec žádná nutnost, aby ten muž vyslovil o Kristu to, co říká. Stačí mu jen vypovídat všeobecně o Bohu-otci, jemuž svět podléhá. Není tu vůbec žádná nutnost vztahovat na Krista to, co říká. To, co kde něco dokazuje, je po vnější i vnitřní stránce nepravda, když přejímá právě z evangelíí jednotlivá sdělení, ale ve způsobu, jak je zpracovává, není žádný podnět k tomu, aby se opírala o Krista. Musíme získat možnost, abychom Krista nepojímali tak, že jej ztotožňujeme s Bohem-otcem. To již není možné zejména mnohým novějším evangelickým teologům: činit rozdíl mezi všeobecným pojmem Boha a pojmem Krista. Nenalézat Krista v životě je něco jiného, než nenalézat Boha, totiž Boha-otce. - Že se tu nejedná o to, aby se zpochybňovalo božství Krista, to víte. Jedná se jen o to, že ve sféře božství musí se přesně rozlišovat mezi Bohem-otcem a Bohem-Kristem. Ale to se vyjadřuje i v duševním životě člověka. Nenalézat Boha-otce je *nemoc*, nenalézat Krista je *neštěstí*. Neboť s Kristem je člověk spojen tak, že je vnitřně na něj odkázán. Ale je odkazován na něco, co se odehrálo jako historická událost. Musí ve vnějším životě zde na Zemi najít určitou souvislost s Kristem. Nenalézá-li ji, je to neštěstí. Nenalézat Otce, být ateistou, je nemoc. Nenalézat Boha-syna, Krista, je neštěstí.

A co je to, když se nenalézá duch? nemožnost pojmout vlastní duchovnost, aby se našla souvislost vlastní duchovnosti s duchovností světa, to je slaboduchost; je to určitá duševní slabomyslnost, nenalézat ducha.

Prosím, abyste si připomněli ještě jednou tyto tři nedostatky - pak budeme moci zítra správným způsobem v této úvaze pokračovat - abyste si připomněli to, co jsem vám dnes řekl z jiného hlediska o třech vědomích, a připomněli si: být ateistou, nenalézat Boha, z něhož jsme zrozeni, kterého musíme nalézt při úplně zdravé organizaci, je určitou nemocí, a nenalézat Krista je neštěstím; nenalézat ducha je duševní slabomyslností.

Tímto způsobem se také rozlišují cesty člověka k oné trojnosti. A to bude pro lidstvo stále víc a více nutné, aby se těmito konkrétními věcmi duševního života zabývalo, a ne aby zůstávalo třet ve všeobecných, mlhavých věcech. A k této nekonkrétnosti mají lidé dnes zcela zvláštní sklon. Tento sklon nahradit sklonem ke konkrétnosti duševního života je podstatným úkolem doby.